

18e jaargang

nummer 1

januari 1982

DAAD
EN
GEDACHTE

**orgaan gewijd aan de problemen
van de zelfstandige arbeidersstrijd**

*Bij elke bijzondere handeling
gaat het denken aan het doen
vooraf. Bij het handelen van
klassen of massa's blijkt de
betekenis van het handelen
pas achteraf. Hier gaat de
daad vooraf aan het begrip.*

Theo Maassen

DAAD EN GEDACHTE

ORGAAN GEWIJD AAN DE PROBLEMEN VAN DE ZELFSTANDIGE ARBEIDERSSTRIJD

Geen vaste abonnementsprijs

De uitgave zal worden bekostigd uit *vrijwillige bijdragen*

Red. en adm.: Schouw 48-11, Lelystad
Postgiro 307695

D E L E S V A N D E 2 1 e N O V E M B E R

Op de 21e november 1981 werd in Amsterdam de tot dusver grootste betoging tegen de kernbewapening gehouden. Ze was groter dan die in Bonn - die bondskanselier Helmut Schmidt, naar zichzelf heeft verklaard, "tot nadenken stemde" - groter dan die in Brussel, groter dan die in Londen en in Madrid en groter dan die welke in Italië plaats vond. Ruim 400.000 deelnemers en deelneemsters, door vele tientallen extra treinen en ruim tweeduizend autobussen aangevoerd, legden praktisch de gehele dag alle verkeer in het Amsterdamse centrum plat en vormden stoeten die indrukwekkender waren dan welke stoet ook die in de loop van deze eeuw door enige Nederlandse stad trok.

Wat de betogers onderling (en hen die hun achterban vormden) innig met elkaar verbond was noch dezelfde levensopvatting, noch een gelijkgericht politiek streven. Waaraan zij uiting gaven was een vastberaden vredeswil en de ondubbelzinnige eis tot verwijdering van alle nucleaire wapens uit *zowel* West- *als* Oosteuropa. Voor zover dat echter allerminst overeenstemde met het streven van de politici (naar nucleair evenwicht; naar "vrede" door afschrikking; enz.) had het niettemin een politieke strekking. Inderdaad gaf op de bewuste dag de massa blijk van haar verlangen naar wat één van de organisatoren "een nieuwe *politiek*" noemde. Vandaar dat aan de manifestatie, ondanks haar uiterst heterogeen karakter, terstond van alle kanten politieke betekenis werd toegeschreven. Daartoe leidde uiteraard in zeer belangrijke mate ook haar indrukwekkende omvang. Het is ontegenzeggelijk die omvang ook, waardoor onmiddellijk van alle kanten werd toegegeven, dat zij onmogelijk zonder politieke gevolgen zou kunnen blijven.

Naar onze overtuiging moeten hieraan tot goed begrip van de wezenlijke betekenis der gebeurtenissen, twee dingen worden toegevoegd. *In de eerste plaats* dit, dat het niet te ontkennen valt dat de demonstratie, wat de *opzet* ervan betreft, strikt binnen de grenzen van de burgerlijke samenleving bleef en geen enkele bedreiging vormde voor de gevestigde orde. Daar ligt niet alleen de reden dat de autoriteiten haar hebben toegestaan, daar ligt ook de verklaring voor het feit dat het politie-optreden zich heeft beperkt tot wat *summiere* verkeerstechnische maatregelen. Wat dit betreft springt het verschil in het oog tussen de betoging van die bewuste 21e no-

vember en een willekeurige, van omvang enorm veel kleinere betoging van uitsluitend arbeiders, waarin - hoe onschuldig de bedoelingen van de betogers ook mogen zijn - de overheden, omdat het arbeiders betreft, terstond een bedreiging van de openbare orde zien. En het ontbreken van iedere vorm van politiegeweld heeft tot direkt gevolg gehad, dat de anti-kernwapendemonstratie buitengewoon rustig en vreedzaam is verlopen.

In de tweede plaats echter is het zo, dat niettegenstaande dit alles de kolossale betoging in Amsterdam, of de deelnemers zich daarvan nu wél of niet bewust waren, de afkeer tot uiting bracht van de bestaande situatie, die hierdoor wordt gekenmerkt, dat over het lot van de burgers wordt bedisseld en beslist zonder dat zij ook maar enigermate bij machte zijn op de beslissingen zelfs maar de geringste invloed uit te oefenen. Aangezien die situatie kenmerkend is voor wat men de politiek noemt drukte de betoging, ondanks de onmiskenbare politieke strekking van wat zij eiste tegelijkertijd een afkeer van de politiek uit. Wat de demonstratie in de allereerste plaats, ofschoon geheel onbedoeld, demonstreerde was de onloochenbare tegenstelling, niet tussen de politici en sommigen van hun kritici, maar tussen de politici en de massa.

Indien een lezer(es) in het bovenstaande - met recht overigens - een tegenspraak beluistert, moet hij of zij zich er rekenschap van geven dat deze tegenspraak de demonstratie *zélf* heeft aangekleefd. Zij had, naar wij reeds vaststelden, door wat de demonstranten eisten, een politieke strekking; zij had tevens een betekenis die men veeleer *anti-politiek* kan noemen voor zover zij zich tegen beslissingen van bovenaf keerde en het laatste en beslissende woord wilde doen spreken door "de straat", hetgeen in strijd is met het beginsel waarop de burgerlijke maatschappij berust. Door de aantasting van dit beginsel ging zij, ofschoon strikt burgerlijk van opzet, zonder het te willen of te weten boven de burgerlijke samenleving uit.

Hoe paradoxaal het ook moge klinken, het zijn in zeer belangrijke mate de a-politieke tendensen van de betoging die eventuele politieke gevolgen ervan des te waarschijnlijker maken. Want om geen andere reden dan om de tegenstelling tussen zichzelf en de betogers te overbruggen dan wel aanzienlijk kleiner te doen schijnen dan zij in feite was en nog steeds is, hebben tal van politici zich gehaast om zich met de betoging te identificeren. Sommigen van hen verklaarden dat de "nieuwe politiek" die de demonstranten kennelijk wensten, niet of nauwelijks zou verschillen van hun traditionele en versleten politiek. Anderen erkenden de verschillen maar stelden wijzigingen in 't vooruitzicht. Nu eens verlegden zij meteen hun politieke koers, zonder dat te willen erkennen, omdat een erkenning daarvan vooralsnog voor hen onmogelijk was. Dan weer beloofden zij wijzigingen in de toekomst, omdat zij zich terstond geen wijzigingen konden veroorloven.

Zowel in het ene als in het andere geval had men te maken met een politiek feit, waaraan géén partij en géén politikus voorbij zal kunnen gaan zonder uiterst grote politieke risico's te nemen. Dat laatste vanwege het massale karakter der betoging. Het is de kwantiteit van de betogers die daaraan een bepaalde *kwaliteit* heeft verleend. Dit doet haar van vredesdemonstraties in een niet eens zo ver verleden volledig verschillen.

Van die vroegere demonstraties - bijvoorbeeld hier en elders tegen de oorlog in Vietnam - hebben wij altijd verklaard, dat het idealisme van pacifisten niet in staat zou zijn om het beleid van welke heersende klasse ook te veranderen. In het licht van de jongste anti-kernbewapeningsdemonstratie is het een open vraag of er niet toch een zekere, niet te meten

invloed op de regering in Washington is uitgegaan. Hoe het zij, dat er van de jongste vredesdemonstraties gezamenlijk een politieke invloed is uitgegaan en nog zál uitgaan kan moeilijk worden tegengesproken. Zij is 't eerste merkbaar geworden door bepaalde uitlatingen van Helmut Schmidt, zij manifesteerde zich vervolgens met een "verzoenend gebaar" van de Amerikaanse president, die zich bereid verklaarde onder bepaalde voorwaarden af te willen zien van de plaatsing van moderne atoomraketten in Europa.

Zeker, Ronald Reagan maakte dat "gebaar" nog eer de vierhonderdduizend demonstranten door Amsterdam trokken, maar dat het hem zo niet door de Amsterdamse, dan toch door andere anti-kernwapendemonstraties werd ingegeven is van Amerikaanse zijde erkend, ook al werd het dan later van officiële zijde tegengesproken. En de invloed van de anti-nucleaire protesten op minder machtige politici dichter bij huis kan aan hun eigen verklaringen gemakkelijk worden afgemeten.

Om ons tot Nederland en de demonstratie van de 21e november te beperken, de politici hebben niet alleen gereageerd, een aantal van hen heeft met de betoging meegedaan. Kamerleden en funktionarissen van diverse partijen kon men door Amsterdam zien lopen en partijvertegenwoordigers hebben als het ware bij het organiserend kommittee staan dringen om als spreker op het Amsterdamse museumplein het woord te mogen voeren.

Deze participatie van de partijen - *burgerlijke* organisaties of ze nu tot "rechts" dan wel tot "links" behoren - werd uiteraard door de strikt *burgerlijke* opzet der demonstratie mogelijk. Maar de deelneming en de medewerking van verscheidene burgerlijke partijen heeft niet verhinderd dat de betoging als zodanig, in de zin waarin wij het hierboven uiteengezet hebben, buiten de burgerlijke perken ging en dat de betogers niet aldoor de burgerlijke beleefdheid in acht hebben genomen.

Tot hen die op het Museumplein via de luidspreker het woord tot de honderdduizenden hebben gericht, behoorden onder meer Wim Meijer, die in de Tweede Kamer als fraktievoorzitter van de PvdA fungeert, en Aad Nuijs, die lid is van de Tweede Kamerfractie van D '66. Dat beiden het spreken door de betogers schier onmogelijk werd gemaakt heeft "Het Parool" een duidelijke "smet" op het voor de rest zo "keurige" verloop van de demonstratie genoemd. Wij daarentegen zien er het bewijs in, dat men de betoging en de betogers serieus moest nemen.

Eén of twee dagen na de grote betoging heeft de "Volkskrant"-redactie voor diegenen die het niet meer zo duidelijk voor ogen of in het geheugen mocht hebben nog eens precies op een rijtje gezet hoe *tweeslachtig* de politiek van de PvdA ten aanzien van kernwapens en kernraketten wel is en zijn lezers er aan herinnerd, dat Wim Meijer in het parlement en Wim Meijer op het Museumplein een volmaakt verschillende taal spraken. Dank zij de televisie en de kranten verkeerden de demonstranten daaromtrent niet in 't ongewisse. Zij weigerden ons inziens terecht te luisteren naar een toespraak waarmee Wim Meijer zich achter hen scheen te scharen nadat hij als Kamerlid precies het tegenovergestelde had gedaan. Ten aanzien van Aad Nuijs gold dan weliswaar niet dat hij persoonlijk als een "*bleekgezicht met twee tongen*" werd beschouwd, men zag hem bepaald niet voor niets als de vertegenwoordiger van een partij wier kersvers atoompacifisme met het grootst mogelijke wantrouwen diende te worden beschouwd. Wie de kloof tussen de officiële politiek en de massa uit het blote *feit* van de demonstratie nog niet mocht hebben afgeleid, kon die tijdens de hevig gestoorde speechjes van de genoemde heren in haar volle breedte en diepte aanschouwen.

Van de "massa" spreken we. Daarin inderdaad waren de zich over Amsterdam uitstortende menigten herschappen. Kerkelijken en onkerkelijken, gelovigen en ongelovigen, arbeiders en niet-arbeiders, radikalen en gematigden ondergingen tijdens hun mars door Amsterdam een verandering als waarvan doorgaans sprake is bij alle deelnemers aan een massabetoging. Dicht opeengepakt, met hun brede rijen de straten en kaden vullend en de pleinen overspoelend, werden zij zich er hoe langer hoe meer van bewust dat er bij alle denkbare verschillen één ding was wat ze allen met elkaar gemeen hadden: de zienswijze dan wel 't gevoel waaraan ze die dag uiting wilden geven. En dat gevoel van één te zijn, dat de verschillen naar de achtergrond drong, werd hoe langer hoe sterker naarmate de dag vorderde, wekte bij hen een blijde verrassing, verleende hen ook - al was het dan maar tijdelijk - gevoelens van zelfvertrouwen en kracht die scherp kontrasteerden met het gevoel van machteloos aan de besluiten van hogerhand te zijn overgeleverd, besluiten waaraan "men toch niets kon veranderen". Méér dan één deelnemer heeft van deze innerlijke verandering tijdens de betoging gesproken en zij is het geweest die tot gevolg heeft gehad dat er op 21 november in Amsterdam een blijde, bijna feestelijke sfeer heerste niettegenstaande de ernst van de atoomdreiging, in weerwil van het afschuwelijke van de bewapeningswedloop.

Met dit alles is vanzelfsprekend het laatste woord over de anti-kernwapendemonstratie nog allerminst gesproken. Om te beginnen kan aan hetgeen reeds is opgemerkt omtrent de innerlijke tegenstrijdigheid waardoor de betoging zich heeft gekenmerkt, nog dit worden toegevoegd, dat de deelnemers zich tegen de kernbewapening richtten, maar geenszins tegen bewapening als zodanig. Ook dat illustreert de burgerlijke opzet en het burgerlijk keurslijf waarin men zich, andere tendensen ten spijt, bevond. Voorts valt er op de mate waarin van de demonstratie invloed op de politiek en de partijen uit zal gaan, geen pijl te trekken. Indien de 21e november voor de heersenden (in Oost en West) al een teken mag zijn geweest, dat er een moment zal aanbreken waarop het tijdperk der politici zal plaats maken voor het tijdperk van de massa, dan wil dat nog geenszins zeggen dat laatstgenoemd tijdperk reeds voor de deur staat. Kwesties als de bewapening en dus ook het vraagstuk van de atoombewapening, kunnen binnen het kapitalistisch produktiestelsel dat zowel in West- als in Oosteuropa heerst, niet worden opgelost. Dat maakt het succes van de huidige Europese en Amerikaanse anti-atoombeweging problematisch. Omgekeerd echter maakt het blote feit dat de massa's tegen de bewapeningspolitiek in beweging zijn gekomen, die politiek al even problematisch. Die twee onmiskenbare feiten zijn karakteristiek voor de tijd waarin wij leven.

Wat echter betekent het problematisch worden van de huidige burgerlijke bewapeningspolitiek van de grote en kleine mogendheden indien de protesten daartegen geenszins de burgerlijke maatschappijstructuur bedreigen? Niets minder - maar ook bepaald niets méér - dan dat de heersende klasse tot een politieke koerswijziging genoodzaakt kan worden; genoopt kan zijn tot het voeren van een andere, ja inderdaad een "nieuwe", politiek, die niettegenstaande de verandering niet ophoudt een *burgerlijke* politiek te zijn. In de geschiedenis van de burgerlijke samenleving zijn heel wat voorbeelden van een dergelijke koerswijziging te vinden. De sociale politiek die in de plaats is gekomen van de onbepaalde roofoverval op de menselijke arbeidskracht, is er één van. En zo men een voorbeeld wil dat meer op het terrein ligt van de internationale betrekkingen, dan verwijzen we naar de

verdragspolitiek zoals de Europese staten die tussen de beide wereldoorlogen hebben gevoerd, een politiek die sterk verschilde van de buitenlandse politiek in de 19e eeuw.

Wie zou willen opmerken, dat het tussen 1919 en 1939 gevoerde beleid van de kapitalistische staten de tweede wereldoorlog niet voorkomen heeft, heeft uiteraard volstrekt gelijk. Maar wij betogen ook niet dat beperking van de atoomwapenwedloop of volledige vernietiging van de kernwapens een volstreekte garantie voor de vrede vormt. Dat zou een illusie zijn omdat de vraag: oorlog of vrede? minder van de bewapeningstechniek dan wel van de maatschappelijke verhoudingen en tegenstellingen afhangt. Daaraan hebben de jongste anti-kernbewapeningsdemonstraties uiteraard niets veranderd. Maar wij houden het voor onjuist om ze deswege iedere betekenis te ontzeggen.

=====

STEMERDINK KONTRA VAN DER STOEL, VAN DER STOEL KONTRA STEMERDINK

De anti-kernbewapeningsdemonstratie die op 21 november '81 in Amsterdam werd gehouden was niet slechts gericht tegen de politici en de politiek, maar - uiteraard - in feite ook tegen de regering. 't Was om die reden, dat de minister van defensie militairen nadrukkelijk verbood er in uniform aan deel te nemen. Dat verbod van de (tot D '66 behorende) minister werd voor de televisiekamera's nog eens toegelicht en verdedigd door de staatssecretaris van defensie, de heer Stemerding van de PvdA.

De heer Stemerding zei bij die gelegenheid: "Het leger is een instrument van de overheid dat alleen maar op bevel of wens van de overheid in het openbaar kan optreden en niet op eigen gezag tegen diezelfde overheid, niet tegen de eigen regering..."

Hij deed het aldus voorkomen alsof de funktionerende regering "de eigen regering" van de militairen zou zijn en verdoezelde daarmee, dat welke regering ook nooit iets anders kan zijn dan de regering van de heersende klasse. Maar er was niemand die hem op dit punt tegensprak.

Dat echter de bewuste betoging een betoging tegen de regering was, zoals de staatssecretaris naar onze mening terecht vaststelde, dat werd *wél* tegengesproken en wel (op zaterdag 21 november in de vroege avonduren) door niemand minder dan door zijn *partijgenoot*, de minister van buitenlandse zaken, de heer Max van der Stoel.

"Wat de betogers voorstaan", zo verklaarde deze tegenover een radioverslaggever, "dat is *mijn* politiek, dat is wat ook door deze regering nagestreefd wordt..."

Nu gaat het er maar om wie van de beide heren men serieus wil nemen. Houdt men het met Stemerding, dan moet de uitspraak van Van der Stoel op z'n zachtst gezegd als *een lachertje* worden gekarakteriseerd; neemt men daarentegen diens woorden ernstig, dan moet men konkluderen, dat het verbod om in uniform aan de betoging deel te nemen met een *vals argument* werd gemotiveerd. Wat in dat geval aan de militairen is verboden is: uiting te geven aan het feit, dat ze het *eens* zijn met de regering.

Wie van de beide bewindslieden verdient het om ernstig te worden genomen? Noch de ene, noch de andere.

=====

O V E R D E A R B E I D E R S S T R I J D I N
D E R O T T E R D A M S E H A V E N - (1960-1980)

Voor ons ligt een doktoraalskriptie van de hand van *Yvonne Heygele*, die de strijd van de arbeiders in de Rotterdamse haven tussen 1960 en 1980 tot onderwerp heeft 1). Uit het feit dat wij er de aandacht op vestigen en ons bovendien voorstellen de inhoud van de desbetreffende studie hieronder vrij uitvoerig te bespreken, kan terstond al worden afgeleid, dat naar onze mening de samenstelster een zeer behoorlijk stuk werk heeft afgeleverd. Haar geschrift, dat naar men aanstonds zal zien méér bevat dan de titel aangeeft, onderscheidt zich bijzonder gunstig van de meeste skripties over soortgelijke onderwerpen doordat Yvonne Heygele bij haar analyses geen moment klakkeloos van algemeen gangbare opvattingen is uitgegaan, noch een knieval heeft gemaakt voor versleten afgodsbeelden. Zij heeft integendeel velerlei, van diverse kanten krampachtig in stand gehouden mythes doorgeprikt. Ze is daartoe in staat geweest doordat ze een open oog heeft voor allerlei feiten en zaken, die doorgaans aan de aandacht ontsnappen van zowel burgerlijke als zogenaamd "linkse" onderzoekers. Dit, in combinatie met wetenschappelijke speurzin plus gedegen bronnen- en literatuuronderzoek, heeft tot een resultaat geleid, dat wij zonder aarzeling uniek noemen.

Teneinde dit oordeel terstond enigermate te ondersteunen, brengen wij hier enkele citaten uit haar uitvoerige inleiding, waarin zij - onder meer - informatie verstrekt omtrent de opzet van haar werk. Na te hebben meegedeeld dat "zowel burgerlijke als meer links-georiënteerde intellectuelen" het "waandenkbeeld" hadden "dat de Nederlandse arbeidersklasse onder invloed van de "welvaart" 2) was ingedommeld en verburgerlijkt" om vervolgens bij de staking van 1970 3) te konstateren, "dat de arbeidersklasse de strijd weer had opgevat", verklaart Yvonne Heygele dat zij volstrekt niet van mening is, dat de havenarbeiders in 1970 de strijd *weer oppakten* 4). Háár kijk op de zaak is deze, dat de (haven)arbeiders "hun strijd steeds weer opnieuw vorm geven" en dat "stakingen niet de enige verzetsvorm zijn". Over haar eigen bedoelingen zegt zij:

"In deze skriptie wil ik onder andere proberen aan te tonen, dat de technologische veranderingen, in de vorm waarin ze in de Rotterdamse haven worden doorgevoerd, een bepaalde politieke dimensie hebben, dat wil zeggen dat ze in hun specifieke vorm erop gericht zijn de arbeiders - in de voortdurende machtsstrijd tussen arbeiders en bedrijfsleiding - zodanig te voegen en te disciplineren dat ze de arbeidskrachten vormen waaraan de ondernemers op dat moment behoefte hebben. Deze technische kant van het arbeidsproces als strijdmiddel van ondernemerszijde zal de technie-

- 1) Yvonne Heygele, "Arbeidersstrijd in de Rotterdamse haven 1960-1980. Meer loon voor minder werk".
- 2) De aanhalingstekens zijn van Yvonne Heygele.
- 3) De staking van 1970 is die welke de "400-gulden-golf" veroorzaakte.
- 4) Cursief in de skriptie van Yvonne Heygele.

se organisatie van de havenarbeid genoemd worden. Maar ook en vooral wil ik aangeven hoe de havenarbeiders steeds weer -- ook in die dagelijkse machtsstrijd -- deze technische organisatie van 't arbeidsproces gebruiken om hun eigen belangen adequaat te behartigen. Hun verzetsvormen ontwikkelen ze op basis van en binnen de technische organisatie van de arbeid. Het gebruik van die technische organisatie zal de politieke organisatie van de havenarbeid genoemd worden. De verschillende verzetsvormen worden onder de loep genomen, in hun verband geplaatst en de ontwikkeling ervan gevolgd" (blz. V).

Het moet ons van het hart, dat wij "de politieke organisatie van de havenarbeid" een wat erg ongelukkige - want tot misverstand aanleiding gevende - term achten voor datgene wat Yvonne Heygele ermee wil aanduiden. Maar afgezien van dat bezwaar zijn wij van mening dat in bovenstaande aanhaling exact wordt aangeduid waarom de technische vernieuwingen (in de Rotterdamse haven) er uitzien zoals ze er uitzien en dat daarin bovendien al even exact wordt aangeduid, dat dezelfde technologie die is geschapen om hen te beheersen, door de arbeiders voor eigen doeleinden wordt aangewend en dat deze technologie de vorm van hun verzet bepaalt. Met deze woorden, die niet alleen maar op de Rotterdamse haven, maar op heel de industriële samenleving van toepassing zijn, dringt de schrijfster door tot datgene wat de motor van de technische vernieuwing en tegelijkertijd (omgekeerd) de motor van de klassenstrijd kan worden genoemd 5).

In de inleiding houdt Yvonne Heygele zich ook bezig met enkele andere studies over de strijd van de Rotterdamse havenarbeiders. Omtrent een analyse die voorkomt in het boek van A. Teulings en F. Leijnse: "Nieuwe vormen van industriële aktie" konstateert zij:

"Zij signaleren daar zeer terecht een kommunikatiestoornis tussen de erkende vakbonden en de arbeiders. Echter zij brengen die kontaktstoornis terug tot een organisatieprobleem. Zij pleiten voor een decentralisatie van de vakbeweging, waardoor de democratie in de bonden weer hersteld kan worden en de vakbeweging weer een strijdorganisatie van de basis wordt..... Een visie als deze hoort thuis in de hoek van de vakbondsoppositie. Onderzoeken als dit zijn binnen de vakbondsoppositie veelvuldig gebruikt om de eigen politiek kracht bij te zetten. Een politiek die enerzijds ingaat tegen de belangen van de vakbewegingstop, en anderzijds probeert het arbeidersverzet terug te brengen - middels de zachte lijn van democratisering en beperkte radikalisering - binnen de speelruimte die de vakbeweging biedt.

Teulings en Leijnse gaan ervan uit, dat arbeiders en vakbon-

-
- 5) Voor de Verenigde Staten is precies hetzelfde op indringende wijze beschreven door Gisela Bock in haar boek "Die andere Arbeiterbewegung in den USA von 1909-1922". Ze toont daarin aan dat het z.g. Taylorisme een reactie was op de klassenstrijd en dat iedere technische vernieuwing weer tot een nieuwe vorm van klassenstrijd voerde. We hebben haar boekje destijds besproken in "Daad en Gedachte" van oktober 1978.

den in principe aan dezelfde kant..... staan. In deze skriptie echter zal ik proberen aan te tonen, dat de vakbeweging een dubbelpositie inneemt tussen arbeiders en ondernemers..... Die dubbelpositie komt op het volgende neer. Enerzijds kan de vakbeweging gezien worden als de vertegenwoordigster van de arbeidersklasse. Jaarlijks sluit zij voor de arbeiders met de ondernemers kollektieve arbeidskontrakten af... Daarbij vormt de voortdurende druk die uitgaat van de arbeidersstrijd in de bedrijven haar macht. De beweging van de arbeiders is haar bestaansvoorwaarde en daarom zal de vakbeweging minstens tot op zekere hoogte de belangen van de arbeiders moeten vertolken. Waarmee ik de beperktheid van de opname van de arbeiderseisen zeker niet wil ontkennen. Want anderzijds heeft de vakbeweging, door zich te binden aan de spelregels rond het afsluiten van de CAO's, zich ondergeschikt gemaakt aan de kapitalistische ontwikkeling. Om erkend te worden als officiële gesprekspartner voor de ondernemers heeft de vakbeweging zich vast laten leggen op de grenzen die de kapitalistische economie stelt. Waarmee de arbeidersbelangen in het algemeen in strijd zijn. In tijden van economische groei kon er wellicht nog van een zekere parallelliteit van arbeidersbelangen en kapitaalsontwikkeling, bemiddeld door de vakbeweging, sprake zijn. Ik zal laten zien hoe in het kader van de krisispolitiek van de laatste jaren de tegenstellingen tussen arbeidersbelangen en kapitaalsontwikkeling zich steeds verder toespitsen, met het gevolg dat ook de bemiddelingsrol van de vakbeweging op de helling komt te staan. Wat weer betekent dat de vakbeweging dan direkt de arbeidersstrijd zal moeten onderdrukken" (blz. VI/VII).

De kijk die Yvonne Heygele op de vakbeweging heeft komt niet in ieder opzicht met de onze overeen. Wij hebben de sterke indruk, dat zij er geheel of ten dele aan voorbijziet, dat de vakbeweging van het begin af aan een organisatie is geweest, die zich op de bodem van de burgerlijke, dat wil zeggen de kapitalistische, maatschappij plaatste (6). Wij hebben ook de indruk dat zij de positie van de vakbeweging teveel afleidt uit de omstandigheid, dat zij c.a.o.'s afsluit, inplaats van het afsluiten daarvan uit de positie van de vakbeweging af te leiden. Dat is een belangrijk onderscheid, maar één dat vrijwel te verwaarlozen is indien men de zienswijze van haar en ons enerzijds vergelijkt met de gangbare anderzijds en bijvoorbeeld met die van Teulings en Leijnse, die zij o.i. zéér terecht en op de juiste wijze kritiseert.

Yvonne Heygele noemt de door haar gewraakte analyse van Teulings en Leijnse typerend voor het soort studies dat geschreven is vanuit sociaal-democratisch standpunt. Naast deze onderscheidt ze studies die vanuit burgerlijk standpunt zijn geschreven en studies die zijn ondernomen door auteurs, die op een *orthodox-marxistisch* standpunt staan. Haar woordgebruik verschilt hier aanmerkelijk met het onze. Met de term "orthodox-marxis-

6) Wij verwijzen in dit verband naar 't opstel van John en Paula Zerzan "Wie vermoordde Ned Ludd?", in Nederlandse vertaling gepubliceerd in "Daad en Gedachte" van juni 1977 en in "Internationale Korrespondentie", Jrg. 8, nr. 3/4, herfst 1978.

tisch" duidt ze 't geheel van opvattingen aan "zoals dat in Nederland bijvoorbeeld door de CPN en door maoïstische en trotskistische groeperingen en organisaties wordt voorgestaan" (aldus Y.H. in een noot op blz. III). Wij zijn van mening, dat noch de opvattingen van de CPN en soortgelijke partijen, noch de opvattingen van maoïsten of trotskisten marxistisch kunnen worden genoemd, sterker nog: dat zij lijnrecht in strijd zijn met de opvattingen van Marx. Maar dat punt kunnen wij hier verder onbesproken laten, aangezien Yvonne Heygele zich van de opvattingen die zij "orthodox-marxistisch" noemt volledig distancieert. Daarbij levert zij op de desbetreffende opvattingen een lang niet malse kritiek, die nauw aansluit bij de onze voor zover zij niet geheel met de onze overeenstemt. Men luistere:

"Alle veranderingen in de machtsverhoudingen worden (in de 'orthodox-marxistische' - lees liever" leninistische - visie) verklaard vanuit een kapitaal-logiese redenering. 't Kapitaal is onderhevig aan zijn eigen immanente wetten van kapitaalsakkumulatie... Die wetten dwingen de ondernemers tot rationalisering en reorganisaties. Dat wil zeggen, dat de machtsverhouding tussen kapitaal en arbeid als een louter economiese wordt opgevat.. Arbeiders worden (in mijn zienswijze) niet langer beschouwd als willoze slachtoffers van de kapitalistische wetmatigheden. Zij gebruiken zelf hun dagelijkse praktijksituatie om hun strijd te voeren en kunnen de kapitaalsontwikkeling daardoor essentieel doorkruisen.... de arbeiders ontwikkelen hun strijd, de ondernemers reageren op de strijdvormen van de arbeiders en de arbeiders gebruiken de nieuwe verhouding weer om hun strijd nieuwe vorm te geven.... De klassenstrijd ontwikkelt zich in een voortdurende wisselwerking. In sommige perioden hebben de arbeiders het initiatief, in andere weer de ondernemers.... Nog op een ander kruciaal punt, dat hiermee nauw verbonden is, verschil ik van mening met de orthodox-marxisten. Namelijk op het punt van de vraag: wat is wel strijd? Volgens de orthodox-marxistische visie wordt strijd gekoppeld aan begrippen als klassebewustzijn en organisatie op basis van dat klassebewustzijn. Deze drie horen onverbrekkelijk samen. Pas in die combinatie kan strijd resultaten hebben. De orthodox-marxisten maken.... onderscheid tussen politieke en economiese strijd. De arbeiders in de bedrijven voeren voornamelijk een economiese (loon)strijd. Deze moet zo gauw mogelijk 'verheven' worden tot een politieke strijd. Dat wil zeggen: de strijd moet gericht worden op de verovering van de staatsmacht. En dat kan alleen als de arbeiders zich bewust zijn van hun maatschappelijke positie als klasse, dus bewust streven naar de omverwerping van de kapitalistische maatschappij. Zolang de strijd tot het economiese nivo beperkt blijft... kan zij - aldus de orthodox-marxisten - niet effectief zijn. Ik waag dit te betwijfelen. Naar mijn mening gaat het er niet om de strijd van de arbeiders te beoordelen naar bepaalde maatstaven, die een plaats hebben in oude schema's, volgens welke zich uiteindelijk de maatschappij-omwenteling zal voltrekken. De arbeidersstrijd verloopt niet volgens vooropgestelde blauwdrukken. De nodige links-radikale groepjes, die volgens die blauwdrukken probeerden vat te krijgen op de arbeidersstrijd, zijn stukgelopen. Niet al-

leen omdat het meestal mensen van buiten de arbeidersbeweging betrof of omdat ze de blauwdrukken niet goed begrepen hadden, maar omdat deze niet funktioneren. In mijn skriptie beschrijf ik de havenarbeidersstrijd vanuit de dagelijkse machtsstrijd, zoals die op de werkplek in 't arbeidsproces wordt gevoerd" (blz. VII, VIII en IX).

Wij gelooven dat Yvonne Heygele bij haar gerechtvaardigde kritiek op "louter economische" redeneringen van een zeker soort, vergeet - wat in de bewuste redeneringen zelf eveneens vergeten wordt - dat economische verhoudingen, verhoudingen tussen mensen zijn en economische processen derhalve *menselijke* processen. Maar dat neemt niet weg, dat we bij haar zojuist geciteerde uiteenzettinge de lust in ons voelen opkomen om luid te applaudiseren.

In haar inleiding vertelt Yvonne Heygele ook hoe haar onderzoek tot stand is gekomen:

"Omdat de nadruk ligt op de diverse vormen van arbeidersstrijd, met name buiten de vakbeweging om, was het noodzakelijk contact te zoeken met de mensen die zelf in de haven werken. Daarbij heb ik bewust vermeden het onderzoek door bepaalde politieke groepen mede te laten bepalen. In de loop van de tijd heb ik zeer vele mensen gesproken met de meest verschillende functies, leeftijden, politieke opstelling, enz. Daarbij is steeds de bedoeling van de skriptie duidelijk naar voren gebracht, namelijk het schrijven van de geschiedenis van de arbeiders vanuit de dagelijkse praktijksituatie (let wel: voor zover een buitenstaander dat überhaupt kan)" (blz. XI).

Uit de laatste, tussen haakjes geplaatste toevoeging blijkt een besef van beperkingen en moeilijkheden, dat men bij heel wat andere jonge intellectuelen die zich op één of andere manier met de strijd van de arbeiders bezig houden helaas tevergeefs zoekt. Wij zijn ervan overtuigd, dat Yvonne Heygele juist dank zij dit bij haar wél aanwezige besef tot een beter begrip van de klassenstrijd is gekomen dan vele andere auteurs.

Wij hebben tot nu toe uitsluitend uit de inleiding geciteerd en wel zeer uitvoerig om geen andere reden dan dat uit de bewuste aanhalingen duidelijk zienswijze en methodiek van Yvonne Heygele vallen af te leiden. Op grond daarvan kunnen konklusies worden getrokken omtrent de betekenis van haar werk. Het zal duidelijk zijn dat wij onmogelijk ten aanzien van ieder hoofdstuk op dezelfde wijze tewerk kunnen gaan. Wij zullen ons moeten beperken tot een uiterst korte samenvatting en tot slechts enkele kanttekeningen in de hoop toch voldoende informatie te verstrekken.

De skriptie bestaat uit drie delen die vooraf worden gegaan door drie opmerkingen waarover aanstonds nog iets meer. In het *eerste deel* behandelt de schrijfster allereerst het onderscheid tussen stukgoed en massagoed, kenmerken van de havenarbeid in het algemeen, lonen, verhoudingen tussen de Scheepvaart Vereniging Zuid en de losse arbeiders, de verhouding tussen losse en vaste arbeiders, Rotterdamse en pendel-, geschoolde en ongeschoolde havenarbeiders. Na een tussenhoofdstuk over erkende en niet-erkende arbeidersorganisaties komt opnieuw de organisatie van het werk aan de orde, maar dan zoals de arbeiders die tot basis van hun strijd maken. In een vol-

gend hoofdstuk worden de diverse organisaties opnieuw bekeken.

In het *tweede deel* wordt beschreven hoe (sinds de tweede wereldoorlog) de ondernemers op allerlei manieren proberen om de strijd van de havenarbeiders, zoals die zich voordoet in de vorm van gebrek aan arbeidsproductiviteit, verloop, e.d., te neutraliseren en te ondergraven. Vervolgens laat de schrijfster zien hoe de arbeiders daarop reageren. In het laatste hoofdstuk van dit tweede deel wordt de staking van 1970 geanalyseerd.

Het *derde deel* behandelt o.a. de reacties op deze uitbarsting van de ondernemers en van de bonden, welke laatste - zo constateert Yvonne Heygele - door de ontwikkelingen volkomen buiten spel zijn komen te staan, aangezien *"een ondernemersorganisatie nu eenmaal niets heeft aan afspraken met een vakbeweging, die de mensen die zij zegt te vertegenwoordigen niet aan de gemaakte afspraken kan houden"*. In de volgende hoofdstukken (10, 11 en 12) komt wederom de strijd van de havenarbeiders zelf aan de orde, met als laatste voorbeeld daarvan de staking van 1979 waarbij *"de havenarbeiders vier weken lang alleen staan tegenover de vakbeweging en de ondernemers."*

De *"Drie opmerkingen vooraf"* (ze beslaan bij elkaar de eerste 44 bladzijden) hebben respectievelijk betrekking op: a) het karakter van de havenarbeid en de havenstakingen van 1945; b) de economische verhoudingen en de economische politiek in Nederland, in het kader waarvan de ontwikkelingen in de Rotterdamse haven moeten worden gezien; en c) de strijd van de havenarbeiders sinds het einde van de vorige eeuw tot kort na de staking van 1920.

Wat de stakingen van 1945 betreft, Yvonne Heygele toont aan de hand van de bewuste conflicten aan, dat ongeschoolde arbeiders in de haven hun strijd op eigen manier voeren en ze wijst er daarbij nadrukkelijk op *"hoe gevaarlijk zo'n ongecontroleerde strijd kan worden voor het bestaande systeem"*. Omtrent de ware rol van de EVB (later EVC) verkeert ze niet in de minste twijfel. Ze zou naar onze smaak een tikkeltje duidelijker hebben kunnen formuleren, dat deze vakorganisatie zich bereid toonde de strijd te breken in ruil voor haar erkenning door overheid en ondernemerdom, het staat met zoveel woorden wél bij haar te lezen: *"In ruil voor een plaats aan de onderhandelingstafel.... gaf de EVC.... het stakingswapen uit handen"* (blz. 15).

Als Yvonne Heygele in een *"Samenvatting"* (op blz. 42) de hele ontwikkeling in de eerste helft van deze eeuw nog eens de revue laat passeren, dan stelt ze heel duidelijk, dat met *"de verhouding tussen de (werkgeversorganisatie) SVZ en de reformistische arbeidersorganisaties in de kern de mogelijkheid was geschapen het verzet van de havenarbeiders te kanaliseren en in 'hanteerbare' vormen om te zetten"*. Ze voegt eraan toe, dat de havenarbeiders natuurlijk doorgegaan zijn met hun strijd, afhankelijk van de mogelijkheden tot verzet in steeds andere vormen. Dát is in feite het onderwerp van haar skriptie.

Op blz. 89 e.v. treft de lezer een overzicht aan van de in de Rotterdamse haven gevoerde arbeidersakties tussen augustus 1948 en eind oktober 1963. Aan het slot van haar uiteenzettingen geeft Yvonne Heygele een dertien bladzijden tellend overzicht van de door haar gebruikte boeken, tijdschrift- en krantenartikelen, alsmede anderssoortige documenten en publikaties. Alles bij elkaar zo'n 340 bladzijden. Maar zéér aanbevolen.

=====

V A K B E W E G I N G T E G E N D E O N D E R N E M I N G S R A A D

Een eventuele versteviging van de positie van de ondernemingsraden, zoals in het voornemen van de regering ligt, stuit op verzet van de vakbeweging. Zij is een verklaard tegenstandster van iedere uitbreiding van hun bevoegdheden. De vakbeweging vreest dat zij, waar er veel ongeorganiseerden in de OR zitten, zal worden weggespeeld; zij vreest dat elders tussen haar en de OR een wig zal worden gedreven.

Toen tegen het eind van de jaren '50 de OR's - puur adviserende organen die niets in de melk te brokkelen hebben - werden ingesteld - deed men het voorkomen alsof daarmee een stuk "medezeggenschap" werd verwezenlijkt. Aan dat bedrog deed ook de vakbeweging mee, zij het slechts gedeeltelijk. De vakbeweging vond namelijk, dat er niet *zonder meer* van medezeggenschap kon worden gesproken. Dat niet omdat het een dode mus betrof, waarmee de arbeiders ten onrechte werden blij gemaakt, maar omdat er in de OR's ook mensen kwamen die niet als vertegenwoordigers van de bonden konden worden beschouwd. De vakbeweging stelde zich niet gereserveerd op omdat de OR's niets te vertellen hadden, ze had geen bedenkingen vanwege de zwendel, ze had bedenkingen omdat het een gewone zwendel betrof en niet de vakbewegingszwendel. Waar een OR in hoofdzaak uit vakbondsmensen bestond, daar sprak - al blééf zo'n OR van iedere betekenis beroofd - de vakbeweging wél van medezeggenschap, daar hielp zij aan 't wekken van illusies dapper mee.

We willen niet beweren, dat de sindsdien ondernomen pogingen om de OR wat ruimere bevoegdheden te geven meer dan schijnpogingen zijn geweest of serieuze pogingen tot versterking van de schijn. Maar zelfs dát is de vakbeweging te gortig. Waarom? Omdat OR-leden, die voor de belangen van hun bedrijfsgenoten opkomen, onverbiddeijk de vakbeweging tegenover zich vinden zodra het belang van de werknemers niet strookt met het belang van de vakbeweging. En de vakbeweging stelt zich natuurlijk des te onverbiddeijker op naarmate (vanwege de ruimere bevoegdheden) dat "opkomen voor 't belang van bedrijfsgenoten" grotere betekenis krijgt.

In een ingezonden stuk in "De Volkskrant" houdt Pier van Gorkum, ex-Tweede Kamerlid voor de P.P.R. en één van de voortrekkers van de inmiddels ter ziele gegane "maatschappijkritische vakbeweging", zich met de kwestie bezig. Hij constateert de vijandschap van de vakbeweging jegens de OR, hij ziet echter niet, dat deze vijandschap het logisch gevolg is van het wezen van de vakbeweging, die het geenszins om échte zeggenschap voor de arbeiders te doen is, maar die door konkurrentievrees wordt gedreven.

Pier van Gorkum vindt dat de vakbeweging met haar stellingname op een verkeerd spoor zit. Hij heeft kennelijk nog niets van de illusies verloren die ook de 'maatschappijkritische vakbeweging' koesterde. Hij pleit ervoor dat de vakbeweging de bakens zal verzetten. Want: *"een konfrontatie met de ondernemingsraden brengt ze (de bonden) alleen maar verder in de problemen. De zeggenschap die de werknemers na jarenlange moeizame strijd hebben verworven geven ze nooit meer uit handen."*

Uit deze woorden blijkt, dat Pier van Gorkum er niet slechts illusies op na houdt, maar dat hij ook nog in een soort van sprookjeswereld verkeert. Want de PBO (met als onderdeel daarvan de OR's) zijn niet na jarenlange moeizame strijd *door de werknemers veroverd*, maar op een gegeven moment als hún belang aan hen gepresenteerd om geen andere reden dan deze, dat met de PBO een belang van de burgerlijke maatschappij gemoeid was.

=====

M A N V A N I J Z E R ? N E E , M A N V A N H E T K . O . R .

De Poolse cineast *Wajda* heeft, naar veler bewering, met zijn jongste film "*Man van ijzer*" de Poolse gebeurtenissen uit de zomer van 1980 op het witte doek gebracht. Naar onze mening heeft hij dat *n i e t*. Wat *Wajda* de toeschouwer laat zien is volstrekt geen dramatische versie van hetgeen er vorig jaar in Polen is geschied en wat eraan voorafging. Het is een gedramatiseerde versie van datgene wat er gebeurd is volgens een bepaald type van intellectuelen; het is geenszins de Poolse zomer zoals hij *w á s*, het is de Poolse zomer, zoals die er uitziet in het hoofd van politieke idealisten, die naar de werkelijkheid hebben gekeken door de bril van het K.O.R.

Dát soort intellectuelen waarvan wij spreken en waartoe *Wajda* heel duidelijk ook behoort, kan zich géén optreden van de arbeiders voorstellen dat niet door intellectuelen of door politieke idealisten zou zijn aangevoerd of voorbereid. Vandaar dat in *Wajda's* film niet de arbeidersklasse de hoofdrol vervult, maar een jonge student, die op een gegeven moment z'n studie opgeeft om als arbeider te gaan werken, maar niettemin alle kenmerken van de militant behoudt. Een dergelijk type, zo'n jonge intellectueel die 'onder het volk gaat' is al sedert de dagen van de Russische *Narodniki* het voorbeeld en het ideaal van heel de 'linkse' avant-garde. Maar wat hij belichaamt is in geen geval de proletarische klasse, doch een bepaalde filosofie, in dit (Poolse) geval de filosofie van het KOR.

Tegen *Wajda's* film hebben wij levensgrote bezwaren die als volgt kunnen worden samengevat:

- Voor zover er daarin sprake is van arbeidersverzet of arbeidersactie is dat optreden van de arbeiders nooit anders dan een gevolg van het onvermoeide ijveren van militanten, in feite van die éne militant, die man van ijzer, aan wie alle gebeurtenissen worden opgehangen;

- *Wajda* verkondigt in zijn rolprent heel duidelijk de opvatting, dat optreden van de arbeiders alléén, zonder een gelijktijdig optreden van de studenten, tot mislukking is gedoemd en dat slechts een gezamenlijke actie van arbeiders én studenten succes kan hebben;

- In *Wajda's* film lijkt het wel alsof de succesvolle stakingen van juli en begin augustus, die tot intrekking van bepaalde prijsverhogingen leidden, er nimmer zijn geweest. *Wajda* concentreert al zijn aandacht op de scheepswerven in Gdynia en Gdansk. Het verhaal begint bij hem omstreeks half augustus. Dat er voordien al in praktisch geheel Polen werd gestaakt en dat die, spontaan uitgebroken en van onderop georganiseerde stakingen het signaal voor de werfarbeiders zijn geweest, dat ziet men bij *Wajda* niet. Inplaats daarvan ziet men een vertekend beeld van een door een jonge militant uitgelokte actie, die zich tot de scheepswerf van Gdansk schijnt te beperken;

- geheel in overeenstemming met datgene wat in de kringen van het KOR en door de meeste intellectuelen in en buiten Polen wordt gedacht, stelt *Wajda* het zó voor alsof de uiterst vage en nietszeggende akkoorden van Gdansk (alleen omdat zij - min of meer - het stakingsrecht erkenden) een grote overwinning van de arbeiders zijn geweest, terwijl toch al heel gauw bleek, dat er van die 'overwinning' maar heil weinig voor de arbeiders was overgebleven om zich over te verheugen. In overeenstemming met de opvatting, dat die akkoorden van Gdansk wel degelijk een overwinning van de ar-

beiders zijn geweest eindigt de film dan ook met de ondertekening van die akkoorden. Voor de "man van ijzer", in feite de man van het KOR, is het doel bereikt.

Dit alles betekent, dat in fraaie beelden en mooie kleuren een uitermate gekleurd beeld en in wezen een valse voorstelling van de Poolse zomer wordt gegeven. Het jaar 1980 was het jaar van de Poolse arbeidersklasse. In feite komt die klasse in Wajda's film in het geheel niet voor.

=====

VERANTWOORDING VAN DE VOOR "DAAD EN GEDACHTE"

BINNENGEKOMEN GELDELIJKE BIJDRAGEN

(4e kwartaal 1981)

G.A. te B. f 7.-; B.v.B. te M. f 30.-; G.K. te K. f 100.-; M.N. te d. H. f 35.-; G.A. d. P. te B. f 50.-; W.S. te L. f 30.-; E.V. te B. f 30.-; A.F.M.W. te N. f 25.-; A.H.Z. te H. f 40.-; C.J.B. te A. f 130.-; B.B. te E. f 15.-; W.v.D. te St. A. f 9,62; J.M. te L. f 100.-. C.M. te O. f 30.-. Totaal f 631,62. Totaal over 1981 f 2720,87.

En nu maar wachten tot ook de rest van onze lezers zijn bijdrage voor het jaar 1982 overmaakt. We nemen aan, dat elke lezer beseft, dat we het geld zeer hard nodig hebben. We nemen tevens aan, dat ook die lezers, die in de regel nogal laks zijn met betalen, die laksheid nu eens zullen overwinnen en - zoals het hoort - hun bijdrage voor het jaar 1982 meteen overmaken. Voor zover ze ook voor het jaar 1981 nog niet hebben betaald, maken ze natuurlijk gelijk én voor 1981 én voor 1982 over.

=====

P O L E N

In het volgende nummer zullen wij aandacht besteden aan de jongste gebeurtenissen in Polen. In dit nummer kon dat nog niet. Ten eerste omdat we met het vervaardigen van dit nummer al een eind op weg waren toen daar de noodtoestand werd afgekondigd. Ten tweede omdat we die gebeurtenissen eerst grondig met elkaar wilden bediskussiëren.

Redaktie "Daad en Gedachte"